

THƠ TỔ HỮU TRONG ĐỜI SỐNG VÀ VĂN HỌC

◆ TS. LA NGUYỆT ANH

◆ TS. HOÀNG ĐIỆP

Tổ Hữu được mệnh danh là “cánh chim đầu đàn” trên bầu trời thơ ca cách mạng Việt Nam. Bằng hồn thơ hiền hậu, giàu chất suy tưởng, những sáng tác của Tổ Hữu là sự kết hợp nhuần nhị giữa giọng văn chính luận sắc sảo và chất trữ tình đầm ấm ngọt ngào. Vượt qua sự khắc nghiệt của thời gian, thơ ông vẫn luôn giữ được vị trí quan trọng trong trái tim bạn đọc, thấm sâu vào đời sống xã hội, có mặt trong các chương trình giáo dục hiện hành và không ít bài thơ đã được phổ nhạc, đó chính là những yếu tố cơ bản khẳng định sự thành công của Tổ Hữu trong văn học và trong cuộc sống.

Từ trước đến nay, mỗi khi nhắc đến Tổ Hữu, độc giả thường nghĩ ngay tới phong cách thơ trữ tình chính trị. Bởi “trước khi là nhà thơ và cùng với việc là nhà thơ, ông là nhà cách mạng. Nói Tổ Hữu là nhà thơ cách mạng, trước hết là nói: ông là nhà cách mạng làm thơ”¹. Xuất hiện từ những ngày đầu kháng chiến, Tổ Hữu “chỉ biết đến một cuộc sống duy nhất - cuộc sống chính trị”:

“Từ ấy trong tôi bừng nắng hạ

Mặt trời chân lí chói qua tim”

(*Từ ấy*)

Gắn bó với Đảng, với cách mạng, nguồn cảm hứng của một dân tộc anh hùng đã tạo tiền đề cho những vần thơ của Tổ Hữu ra đời, thơ ông không chỉ là tiếng nói của thời đại mà còn là tiếng nói “đồng ý, đồng chí, đồng tình”. Hiện thực chiến tranh đã đặt đất nước ta vào hoàn cảnh gay go, khốc liệt, mỗi cá nhân như một tế bào của xã hội đều được phát lộ đến tột cùng những sức mạnh tiềm tàng của mình để cống hiến cho quê hương, “cho Tổ quốc, loài người”. Rất dễ dàng tìm thấy niềm say mê lý tưởng cách mạng, những sự kiện lịch sử được in đậm và khúc xạ trong thơ Tổ Hữu:

“Ta sẵn sàng xẻ trái tim ta

Cho Tổ quốc, và cho Tất cả...”

(*Việt Nam máu và hoa*)

Tổ Hữu luôn quan niệm: “hoạt động chính trị và sáng tạo thơ dù có khác nhau nhưng vẫn có cái gốc chung là hoạt động cách mạng”, cho nên các sáng tác của ông dù có đề cập đến mọi mặt trong đời sống xã hội đi chăng nữa thì qua mỗi hiện tượng, mỗi chi tiết ông đều phát hiện ra “ý nghĩa chính trị” của chúng. Chính điều đó đã tạo nên chất riêng và cũng trở thành “tiếng nói cách mạng” trong thơ ông.

Đối với Tố Hữu “cuộc đời chính là nơi xuất phát cũng là nơi đi tới của văn học”, vì vậy việc chiếm lĩnh đời sống, tạo ra những hình tượng nghệ thuật mang giá trị thẩm mỹ là nét đặc trưng nổi bật nhất của văn học nói chung và thơ Tố Hữu nói riêng. Khi bàn về thơ Tố Hữu đã có rất nhiều các công trình nghiên cứu, phê bình, các bài viết lớn nhỏ xoay quanh những sáng tác có tầm ảnh hưởng lớn của ông trong nền văn học cách mạng. Song có thể thấy, sức lan tỏa, lay động của thơ Tố Hữu còn bởi các giá trị phổ quát trong đời sống. Bằng nhiệt huyết của tuổi trẻ, Tố Hữu đã nói lên lý tưởng và định hướng cách sống, lối ứng xử với thời đại. Trong khi nhiều thanh niên cùng thời với ông đang “Bần khoản đứng giữa hai dòng nước/ Chọn một dòng hay để nước trôi” thì Tố Hữu đã cất cao tiếng nói khẳng định sự lựa chọn cách sống:

“Đi, bạn ơi, đi
Sống đủ đầy
Sống trào sinh lực bốc men say
Sống tung sóng gió thanh cao mới
Sống mạnh, dù trong một phút giây”

(Đi)

Hành trình nghệ thuật của Tố Hữu phản ánh chân thực mối quan hệ mật thiết giữa lý tưởng cách mạng và đời sống, là sự thức nhận tinh thần chính trị và ý thức đối với xã hội. Nhiệt huyết của tuổi trẻ sống cống hiến và hành động cho lý tưởng tiếp tục đậm sâu trong những vần thơ của Tố Hữu sau này: “Sống là cho, đâu chỉ nhận riêng

mình?” (*Một khúc ca*); “Sống là cho và chết cũng là cho” (*Tạm biệt*). Hai câu thơ nằm ở hai bài thơ khác nhau, ra đời ở hai thời điểm khác nhau... Nếu *Một khúc ca* được viết vào những ngày cuối cùng của tháng 12.1977, khi Tố Hữu đang đứng trên đỉnh cao của sự nghiệp với một trái tim cháy bỏng nhiệt thành cách mạng... thì *Tạm biệt* lại được viết vào những ngày cuối cùng của đời mình, khi ông đang nằm trên giường bệnh, thấu cảm sâu sắc về nhân tình thế thái, về sự tuần hoàn bất di bất dịch của sinh-lão-bệnh-tử, bằng con mắt của người từng trải, có độ chín khi tiếp cận các vấn đề lớn nhỏ trong cuộc đời. Tố Hữu xác định: “nhà thơ chân chính phải không ngừng phấn đấu, tu dưỡng về lập trường tư tưởng; xác định thật rõ ràng tầm nhìn, cách nhìn”. Trân quý những giá trị tốt đẹp của cuộc sống, ông đã gửi gắm lại cho đời những ưu tư, chiêm nghiệm “sống là cho, đâu chỉ nhận riêng mình”, bởi ông biết rằng, trao đi yêu thương sẽ luôn nhận lại được yêu thương; vì vậy “sống là cho và chết cũng là cho” đã trở thành tôn chỉ nghệ thuật của “người gieo hạt giống” Tố Hữu.

Thơ Tố Hữu không ngừng vận động và phát triển qua các thời kỳ lịch sử, trở thành nguồn động viên, cổ vũ, khích lệ quần chúng đứng lên đấu tranh. Từ những kỷ niệm, lẽ sống tốt đẹp của một thời đại không dễ gì quên được, Tố Hữu luôn hướng về giá trị Chân - Thiện - Mĩ trong cuộc sống thực tại. Ông quan niệm: “khi nào đi vào cuộc sống thực tế, thể hiện được hiện thực sinh động thì bài thơ có sức

truyền cảm, có giá trị” và khẳng định, thơ “không phải chỉ là chuyện văn chương mà thực chất là chuyện đời”.

Văn học nói chung và thơ nói riêng - thực chất là một sự sáng tạo, nó được sản sinh, kết tụ, đơm bông ngay trên những chất liệu vốn có từ chính cuộc sống thường nhật. Bởi thơ “trước hết là cuộc đời, sau đó mới là nghệ thuật” (Bielincki), vì vậy mà thơ luôn gắn bó mật thiết với hành trình của đời người và đến với cuộc sống của con người chính bằng sự đồng điệu của tâm hồn.

Khi đọc những vần thơ trên của Tố Hữu, chúng ta hiểu rằng ông không chỉ nói về cách sống mà ông còn dùng sức lan tỏa của văn thơ để khơi gợi trong mỗi con người những tình cảm nhân văn tích cực, những lý tưởng sống cao đẹp bằng một chân lí giản dị “sống là cho” và “chết cũng là cho”.

Đã không ít lần trong mỗi chúng ta đều tự đặt ra cho mình câu hỏi “Sống là gì?”, để rồi tiếp tục trả lời: Tại sao chúng ta lại được sinh ra và tồn tại trên cõi đời này? Ý nghĩa của cuộc sống là gì?... Nhưng có lẽ chưa có một câu trả lời nào được đưa ra một cách thỏa đáng, chỉ biết rằng mỗi người đều có một cuộc đời trước mắt; cái quý giá nhất của con người chính là được sống - sống không chỉ tồn tại mà sống phải có ước mơ, hoài bão, nỗ lực không ngừng trau dồi, phấn đấu để làm cho cuộc sống của chúng ta ngày càng tốt đẹp hơn.

Trong suy nghĩ của chúng ta, cũng không ít lần vang lên mệnh đề: “Cho là gì?” “Thế nào là cho?” Đơn giản đó là biết cách

giúp đỡ những người xung quanh, “một người vì mọi người và mọi người vì một người”. Đó là sự yêu thương san sẻ, là tình cảm giữa con người với con người, con người với vạn vật xung quanh. Điều tưởng chừng như đơn giản ấy đã kết tụ và lan tỏa trở thành đạo lý, truyền thống tốt đẹp của con người Việt Nam.

Cùng với sự sống, quy luật vòng đời không tránh khỏi cái chết. Chết - không có nghĩa là hết, mà chết chính là một sự tuần hoàn - sự sống được nảy sinh từ cái chết. Tố Hữu đã nói lên khía cạnh của cuộc đời mang màu sắc tâm linh:

“Xin tạm biệt đời yêu quý nhất
Còn mấy vần thơ, một nắm tro
Thơ gửi bạn đường, tro bón đất
Sống là cho và chết cũng là cho”

(Tạm biệt)

Tuyên ngôn nghệ thuật “sống là cho” của Tố Hữu không chỉ được bộc lộ trên thơ, mà còn bằng những hành động cụ thể hiện hữu ngay trong cuộc sống thực tại: đó là sự dấn thân vào con đường cách mạng, dấn thân sinh tử, tình yêu và cả tính mạng của bản thân khi Tổ quốc cần; đó là sự chia sẻ vật chất đời thường (com, áo, gạo, tiền...) cho những người nghèo hơn mình (ông từng góp số tiền nhuận bút ít ỏi của mình cho làng Hanh Cù quê mẹ Tom hay huyện Hoằng Hóa để xây trạm xá, góp cho xã Khánh Cư tỉnh Ninh Bình để xây dựng trường tiểu học...). Bài học của cuộc sống

(Xem tiếp trang 56)

tuổi tự nguyện lao vào nơi lửa đạn ngút trời, cái chết liền kề... mà vẫn vững một lòng tin: “Tây kia mình đã thắng/ Mĩ này ta chẳng thua..”. “Đó chính là một giá trị về văn hóa mà có lẽ chỉ được biểu hiện duy nhất trong cuộc chiến tranh nhân dân ở Việt Nam - một cuộc chiến tranh có một không hai trên thế giới!”, Tiến sĩ Nguyễn Khắc Thái nhận định.

Tố Hữu có nhiều bài thơ hay về những người phụ nữ Việt Nam, như: *Bầm ơi!*, *Người con gái Việt Nam*, *Mẹ Tom*, *Bà má Hậu Giang*, và *Mẹ Suốt* cũng là một trong số những bài thơ hay ấy: “Ngẩng đầu mái tóc mẹ rung/ Gió lay như sóng biển tung trắng bờ/ Gan chi gan rứa mẹ nờ/ Mẹ rằng cứu nước mình chờ chi ai...”. Những người

Quảng Bình và những ai yêu quý mảnh đất này chắc chắn sẽ mãi tri ân nhà thơ Tố Hữu - người đã dựng tượng đài người anh hùng của quê hương họ trong lòng nhân dân, trong lòng đất nước chân thực mà đẹp đến thế! ■

Chú thích:

¹ Tố Hữu (2000), *Nhớ lại một thời*, NXB Hội Nhà văn, tr. 380-382.

² Nguyễn Trọng Tạo, Nguyễn Thụy Kha, Đoàn Từ Huyền (2001), *Trịnh Công Sơn - một người thơ ca, một cõi đi về*, Nhà Xuất bản Âm nhạc & Trung tâm văn hóa Đông Tây, tr. 219.

THƠ TỐ HỮU TRONG ĐỜI SỐNG... (Tiếp theo trang 50)

được bắt nguồn từ chính những điều giản dị nhất, đời thường nhất:

“Có gì đẹp trên đời hơn thế

Người với người sống để yêu nhau”

(Bài ca mùa xuân 1961)

Mỗi câu thơ, bài thơ có giá trị đều có khả năng xuyên qua mọi không gian, thời gian để trường tồn cùng năm tháng. Nó không chỉ khơi dậy những tình cảm nhân văn tốt đẹp, mà còn giúp chúng ta biết thêm yêu thương, trân quý giá trị của cuộc sống. Tố Hữu đã rất thành công khi sống-làm việc-cống hiến hết mình để xứng đáng với tuyên ngôn nghệ thuật mà ông đặt ra.

Xin được mượn câu hát trong bài *Để gió cuốn đi* của nhạc sĩ Trịnh Công Sơn để thay cho lời kết về triết lý cuộc sống thấm đẫm trong thơ Tố Hữu: “Sống trong đời sống cần có một tấm lòng, để làm gì em biết không? Để gió cuốn đi, để gió cuốn đi...”. Cái ấm áp của tình đời, tình người trong thơ Tố Hữu dường như ngày càng được lan tỏa: Hãy biết “sống và cho” sẽ nhận lại được rất nhiều! ■

Chú thích:

¹ Trần Đình Sứ (1995), *Thi pháp thơ Tố Hữu*, NXB Giáo dục.